

Eörsi László

Ismét a Sziklai-mítosz

Lapunk tavaly évvégi számában, Vita rovatunkban Horváth Miklós reagált Eörsi László Betekintőben megjelent írására a Sziklai-üggyel kapcsolatban. Most Eörsi László válaszát közöljük. Horváth Miklós viszonzását terveink szerint következő számunkban közöljük. (A vita eddigi közleményei: Eörsi László: A Sziklai-legenda. Budakeszi, 1956. Betekintő, 2021/4, 9–31.; Horváth Miklós: Jegyzetek a Sziklai-ügy margójára. Rendszerváltó Szemle, 2022/3–4, 120–140.)

A KIINDULÓPONT

A 2021. decemberi Betekintőbe A Sziklai-legenda (Budakeszi, 1956) címmel írtam egy tanulmányt.¹ Ennek tartalma, dióhéjban: Budakeszin a svábságot ért kollektív büntetés és a betelepült „elvtársak” miatt a már lappangó indulatok a forradalom kirobbanásával a felszínre törtek. Október 26-án néhány fiatal – Máriy László vezetésével – összetűzésbe került a helyi kommunista kiskirályal, Sziklai Sándor ezredessel. Az ezredes belelőtt Máriyba – aki fél év múlva belehalt sérülésébe –, ám egyik társa (Tóth Miklós) kézigránát dobott a lakásba, ami a tisztet súlyosan megsebezte, még az eszméletét is elvesztette. A lövés halatán a helybeliek közül többen löni kezdték az épületet. Sziklai apósa, Kiss Lajos a helyi Népfront elnöke öngyilkosságra menekült. Miután a lövöldözés elcsitult, többen benyomultak a házba és meglincselték a még mindig eszméletlen állapotban

lévő Sziklait. Ők azt terjesztették el, hogy az ezredes – baltával vagy pisztollyal – előbb megölte apósát, majd magával is végzett.

Bár a történet immár több mint harminc éve kutatható, a levéltári forrásokból megnyugtatóan megállapíthatóak a tények, a legenda azóta is virul. Az említett tanulmányomban arról is írtam, hogy a mítoszok terjesztéséből alaposan kivesszük a részüket egyes történészek is, közöttük nem kisebb szaktekintély, mint dr. Horváth Miklós² egyetemi tanár, a politikatudományok egyetemi doktora, a hadtudomány kandidátusa, valamint az MTA doktora, aki válaszul e lap hasábjain több mint húsz oldalas kritikával tisztelte meg szerénységemet.³

Opusa néhol közvetlenül a Sziklai-ügyet érinti, vagyis ideillő, szakmai jellegű (vagy legalábbis annak tűnik), másutt a tekintélyes professzor úr inkább a személyeskedés

eszközét választja. A szakmai résszel kezdem, annak is a leglényegesebb elemével. Miként cáfolja a kritikusom a legfontosabb érveket?

Állításom szerint az ügy perében⁴ a négy szemtanú, Máriy László, Máriy Lászlóné, Varjaski Milánné és Waschler Sándorné, azok, akik ténylegesen a Sziklai-ügy⁵ szemtanúi voltak és megtették az ügy rekonstruálása szempontjából döntő valomásait. (A többi tanú inkább csak a kinti eseményeket látta.) Továbbra is fenntartom, hogy valloásaik „tényszerűsége semmilyen racionális alapon nem vonható kétségbe. Abszurd feltételezés, hogy ezeket helyettük bárki kitalálta és elkészítette volna. Erre – ennyi időn belül – senki sem lenne képes.”⁶ A Máriy házaspár látta-hallotta Tóth Miklós nevű barátjuk kézigránátjának becsapódását és az ezredes elvágódását. Varjaskiné és Waschlerné Sziklai eszméletvesztése után is beszélt Kiss-sel, aki ott

¹ Eörsi László: A Sziklai-legenda. Budakeszi, 1956. Betekintő, 2021/4, 9–31.

² Szovjet katonai intervenció, 1956. Szerk. Györkei Jenő–Horváth Miklós. Budapest, Argumentum, 1996, 103.; Horváth Miklós–Tulipán Éva: Keresztutak. Magyar Néphadsereg, 1956. Budapest, H&T, 2006, 98–99., 161.; Horváth Miklós–Pahírya, Olakszandr: Kényszerkirándulás Szovjetunióba. Budapest, Argumentum, 2012, 125.

³ Horváth Miklós: Jegyzetek a Sziklai-ügy margójára. Rendszerváltó Szemle, 2022/3–4, 120–140.

⁴ Tizenhét vádlottra jogerős ítéletet, majd a törvényességi óvást követően 1958. november 3-án a Sziklai-házat támadó négy (köztük a kézigránátot dobó Tóth Miklós) fiatallal szemben távollétükben hoztak halálos ítéletet. Két lincselőt halálra ítélték és kivégeztek, a többi vádlottra hosszú börtönbüntetés várt.

⁵ A „Sziklai-ügy” kifejezés a vita legfőbb kérdését jelöli: mi okozta Sziklai Sándor ezredes és apósa, Kiss Lajos halálát.

⁶ Eörsi i. m. 2021, 20.

állt a szobában. Tehát a négyüktől származó információk tökéletesen megcáfolják azt a hiedelmet, hogy Sziklai megölte apósát, majd magával is végzett.

A KORONATANÚK

Dr. Horváth szerint „szakmailag gyenge lábakon álló” az érvelésem, és e négy koronatanúra való hivatkozásom „erősen sántít”. Nézzük sorjában:

1. Varjaski Milánné – a professzor azzal vádol, hogy szelektíven idéztem vallomását, aminek következményeként „a történészekről elvárható tárgyilagos vizsgálat lehetőségétől” fosztottam meg magam.⁷ Kritikusom azonban hamis állítást tesz, mivel Varjaskiné vallomását úgy idéztem, hogy tartalmazza azt, amit bírálom hiányol: a lövés és a gránát robbanásakor Varjaskiné a lakás más helyiségében tartózkodott, és csak a robbanás után tért az előszobába, ahol már Sziklai eszméletlenül feküdt.⁸ De ekkor a nő Kiss Lajossal még beszélgetett, tehát Sziklai nem ölhetette meg Kisst, a legenda valótlanága lelepleződik. Ám megrökönyödésemre ehhez a professzornak egyetlen szava sincs! Csak azt mantrázza még a következő oldalon is, amit én sem cáfoltam: „Varjaski Milánné csak a robbanás következményeit látta.”⁹

2. Wachslér Sándornéről Horváth Miklós ezt írta:¹⁰ „a gránát tépte ajtón» belépve csak a kövezen fekvő Sziklait vehette szemügyre, majd Kiss Lajos öngyilkosságát megelőzően sírva elszaladt.”

Horváth közlése is azt bizonyítja, hogy Varjaskiné kívül még Wachslérné is látta az eszméletlenül fekvő Sziklait, miként a még életben lévő Kiss Lajost is. Vagyis immár két szemtanú cáfolja egybehangzóan a Sziklai-mítoszt. Újabb vaskos meglepetés: a professzor ezúttal sem tesz kísérletet az ebből adódó következtetés levonására!

3. Máriy Lászlóné pedig annak a koronatanúja – amit az említett másik két nő nem láthatott –, hogy fegyveres csoportjuk egyik tagja, Tóth Miklós behajított egy kézigránát a Sziklai-házba. A professzor – ki tudja, milyen készletéből – teljesen indifferens idézetet mutat fel,¹¹ ehelyett: „Miki odamegy az ajtó elé és bedob egy gránátot.”¹² Máriyné vallomását megerősíti Fogarasi Zoltán műszerész közlése is: „Amikor az első lövés eldördült, én is a házhoz közelebb szaladtam, és láttam, hogy Tóth Miklós kezében egy kézigránát van, amit a Sziklai-ház ablakán dobott be.”¹³ Mindez nem elégséges indok Horváthnak, hogy ezeket a bizonyítékokat figyelembe vegye, Fogarasit – aki végülis ötödiknek beemelhető a koronatanúk közé – még említés szintjén is „kifelejtette” a 21 oldalas *opus*ából!

4. Máriy László pedig ezzel a vallomásával számít koronatanúnak: „... arccal az előszoba felé [sebesülten] feküdtem, láttam, hogy az ajtó kinyílik, és a résen át az előszobába – az ajtóhoz közel – berepült egy gránát és felrobbant. Becslésem szerint két méterre állt Sziklai. Apósát ekkor nem láttam. A robbanás után Sziklai eldőlt.”¹⁴ Azt viszont ő nem

látta – vagy csak nem akarta megnevezni –, hogy ki dobta be a kézigránát. Erről az eseményről Máriy két hónappal korábban is tett vallomást: „Néhány perc múlva, hogy a lépcső alján feküdtem, láttam, hogy valaki az utcáról egy kézigránát dob be, mely az előszobában robbant Sziklai és Kiss között. Láttam, hogy Kiss ennek hatására elesett.”¹⁵

A professzor hangsúlyozza, hogy ezek a vallomások „részben ellentmondanak egymásnak”, és „Eörsi Sziklai halálos sérülése keletkezéséről nem ezt, hanem az 1957. február 22-én már Kelemen Endre jelenlétében és feltehetően aktív közreműködésével felvett vallomást tartja perdöntőnek, amelybe – a negyedik koronatanú – egyre romló egészségi állapota ellenére a korábbi vallomásaihoz képest új, az ügy későbbi kimenetelében fontos szerepet játszó állítások kerültek.”¹⁶ Ezt követően kitér dr. Kelemen Endre törvényszéki orvos szakmai körökben is ismert tevékenységére, amely rendre a vádlottak minél súlyosabb elítélésére irányult, és ennek kapcsán szerény személyemet oldalakon keresztül igyekszik vele összemosni. Erre a baráti gesztusra később még vizsgálatok, egyelőre – mint ígértem – csak a főbb szakmai szempontokat veszem górcső alá.

E két Máriy-vallomás valóban eltér egymástól, ám a későbbit én nem azért használtam fel, mert az dr. Kelemen jelenlétében keletkezett, hanem azért, mert az sokkal világosabb. Erős a gyanúm ugyanis, hogy a

⁷ Horváth i. m. 2022, 123.

⁸ Eörsi i. m. 2021, 13–14.

⁹ Horváth i. m. 2022, 124.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² Máriy Lászlóné Gaál Ilona önvallomása (1956. 12. 06.). Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.9. V-142293/2.

¹³ Kicsit félrevezető az „ablak” megjelölés, ám nyilvánvalóan az üvegtáblákból álló ajtóról van szó. Fogarasi Zoltán tanú kihallgatási jegyzőkönyve (1957. 08. 21.). Budapest Főváros Levéltára (BFL) XXV. 4. a. 1990/1957.

¹⁴ Máriy László gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve (1957. 02. 22.). Uo.

¹⁵ Máriy László kihallgatási jegyzőkönyve (1956. 11. 29.). ÁBTL 3.1.9. V-142293/2, 25–26.

¹⁶ Horváth i. m. 2022, 124.

novemberi vallomást rosszul vették fel, Máriy *Sziklait* akart mondani, Kiss helyett, vagyis „...*Sziklai ennek hatására elesett.*” A bekövetkező események is ezt támasztják alá. Olyan jelentéktelenséget, hogy Kiss Lajos elesett, minek vettek volna fel a jegyzőkönyvbe, hiszen az egyetlen változatban sem merül fel, hogy az ő halálának köze lett volna a kézigránát robbanásához? Tehát minden jel arra mutat, hogy a jegyzőkönyvvezető hibát vétett.

A két vallomás abban tökéletesen megegyezik, hogy valaki behajított egy kézigránát a lakásba Sziklai közelében, ami felrobbant. Vajon Horváth Miklós – aki Máriy novemberi vallomását deklarálta elfogadja – milyen logikai alapon védelmezi továbbra is a Sziklai-mítoszt? Hiszen mint a hadtudomány kandidátusa, nálam nyilván ezerszer jobban tudja, hogy milyen veszélyeket idéz elő a felrobbanó kézigránát, különösen a zárt lakásban.

És most térjünk vissza a professzor állítására, miszerint Máriy februárban felvett vallomása dr. Kelemen „aktív közreműködésével” jött létre. Mi értelme lett volna egy ilyen hamisításnak, amikor az „ellenforradalmárok” támadásának ténye, a kézigránát bedobása már a novemberi Máriy-közlésből is kizárólag egyféleképpen értelmezhető? Miért lett volna ez fontos dr. Kelemennek, amikor a tetteseken már amúgy sem lehetett bosszút állni? Máriy hamarosan bekövetkező halálával nyilván tisztában volt, miként azzal is, hogy a Sziklai-házat támadó barátai már három hónapja elhagyták az országot.

Foglaljuk össze az eddigieket: Bár a professzor szerint a négy koronatanúra való hivatkozásom „erősen sántít”, négyük vallomásait

tartalmazó bizonyítékok közül hármut még csak meg sem próbálta cáfolni, egyedül Máriy László vallomásaihoz fűzött megállapításokat, amelyekből kiderül, hogy elfogadja: kézigránát robbant a Sziklai-lakásban.

Azt is láttuk, hogy az ötödik fontos tanút, Fogarasi Zoltánt még említésre sem tartotta méltónak. Mindezek után a nyájas olvasóra bízom annak eldöntését, hogy a tanúk közléseinek értékelésében melyikünk álláspontja sántít erősen.

AZ ORVOSI VIZSGÁLATOK

Az említett tanúvallomásokon kívül a másik legfontosabb bizonyítékot a Sziklai-ügy megítélésében a fennmaradt orvosi vizsgálatok jelentik. Meg kell állapítani, hogy markánsan eltérnek az álláspontjaink, ami abból ered, hogy Horváth Miklós koncepciók pert orront, én pedig kategorikusan elutasítom ennek az eshetőségét. (Húsz évvel ezelőtt még nem voltak közöttünk ekkora véleménykülönbségek.) Nem kell nagy jóstehetség annak megállapítására, hogy az álláspontjaink közeliítésére vajmi csekély az esély.

Valóban figyelmen kívül hagytam/hagyom az első, 1956. december 1-jén végrehajtott, boncolásokról született jegyzőkönyvek tartalmát, amit kritikusként felró.¹⁷ Ezt a vizsgálatot Ostoros Gyula, a község orvosa végezte, aki így vallott erről a per elsőfokú tárgyalásán: „Én különösképpen nem vizsgáltam meg egyik holttestet sem. [...] Nem mertem semmihez nyúlni, hogy a nyomozást ne nehezítem meg. [...] A halottkémlési jegyzőkönyvbe, valamint a halotti anyakönyvbe halál okaként Kiss Lajosnál baltacsapástól eredő halálos sérülést, Sziklai Sándornál pedig pisztolylövéstől

származó sérülést jegyeztettem be. Ezt onnan állapítottam meg, hogy Kiss Lajossal egy helyiségben láttam a baltát [...], Sziklai esetében pedig a homlokon látott sérülésből lőtt sérülést fedeztem fel, de a faluban mindenki arról beszélt, hogy ő lőtte le saját magát.”

A már említett dr. Kelemen Endre kérdésére Ostoros elmondta: „Minden orvosi tárgyi alapot nélkülöz az a gondolatom, hogy Kiss Lajos halálát balta által keletkezett sérülés, Sziklai Sándor halálát pedig lövéses sérülés okozta.”¹⁸ Az orvosok vallomásaiból kiderül, hogy az első két vizsgálat elsősorban azért volt eredménytelen, mert a köztudatot teljes mértékben uraló legenda döntően befolyásolta mindazokat, akik a vizsgálatokat végezték.

Dr. Kelemen Endre a harmadik orvosi vizsgálat utáni szakvéleménye szerint Sziklai fejsérülését – amely 14 mm átmérőjű volt – nem okozhatta pisztolylövés, mivel ilyen nagy átmérőjű lövedék nincs. A sérülést a kézigránát összekötő csavarja idézte elő. Az elsőfokú tárgyalásra Sziklai kipreparált koponyáját mutatta fel: „Korábbi [azaz a második, 1956. november 29-én elvégzett] vizsgálatkor nem preparálták ki a koponyát, és nem illesztették össze a törött koponyacsontokat, mivel ekkor még nem álltak az orvosok rendelkezésére a nyomozati anyagok. Abban az állapotban a koponya a rothadó lágy részekről igen bűzös volt, így pontos méréseket nem tudtak eszközölni, így történt meg, hogy a szakértők – miután a szakvélemény leadását a boncolás után azonnal követelték tőlük – olyképpen nyilatkoztak véleményükben, hogy a sérülés származhatott lőfegyvertől is. Amint az exhumálás után a koponyát kikészítettük, ezt a gondolatot el kell vetni,

¹⁷ Uo. 125.

¹⁸ Ostoros Gyula tárgyalási tanúvallomása (1957. 10. 04.). BFL XXV. 4. a. 1990/1957.

mert megállapíthatóvá vált, hogy az orrgyök felett található sérülés nem származhatik lövedéktől, mert azt sokkal nagyobb átmérőjű tárgy okozta. Ha a sértett a fegyver csövét közvetlenül illesztette volna a fejéhez, akkor nem félkör alakú, hanem csillag alakban repedezett szélű csonthiány keletkezett volna. Azt határozottan kizárjuk, hogy Sziklai Sándor fején lévő sérülés pisztolyból eredő.”¹⁹

A professzor szerint viszont Ostoros is, meg a később megnyilvánuló dr. Budvári Róbert és dr. Földes Vilmos is „egzisztenciális fenyegetettségük okán” támasztották alá dr. Kelemen szakvéleményét,²⁰ mivel „a hatalom elvárásainak megfelelően végrehajtható halálos ítéleteket” kellett produkálni.²¹ Én ezt melléfogásnak tartom,²² s ebben megerősít dr. Zinner Tibor jogtörténész is, aki szerint szintén nem volt szüksége a hatalomnak ilyen pereket konstruálni. Zinner nem ismer olyan eseteket, ahol meghamisították volna az orvosi vagy a boncolási jegyzőkönyveket, sem 1956 előtt, sem 1956 után.²³ Mindezek alapján kizártnak tartom, hogy dr. Kelemen szakvéleménye csupán légből kapott koholmány lenne – bármennyire is idegenkedünk személyiségétől –, hiszen a már bemutatott tanúvallomások is egyértelműen alátámasztják azt a tényt, hogy Sziklai

halálát Tóth Miklós kézigránátja (és az azt követő lincselés) idézte elő. Az a körülmény, hogy az ügyben három orvosi vizsgálatot végeztek el, önmagában is a koncepciók per teóriája ellen megmutatkozó igen erős bizonyíték. A kirakatpekrek minden mozzanatát a szervek pontosan megszervezik, így az ilyen jellegű emberi baklövésnek kevésbé fordulhatnak elő.

TOVÁBBI MEGJEGYZÉSEK

A további oldalakon a professzor azt igyekszik bizonyítani, hogy az eljárás irataiból épp ellenkező értelmű bizonyítékok értelmezhetőek, mint amelyeket a megtorló hatóságok megállapítottak. Miként lehetséges, hogy az emberéletek felett határozatot hozó bírósági szerv megfogalmazott bizonyítékai tökéletesen ellentmondanak saját döntésüknek? Ez nem jelenthetne mást, mint azt, hogy a peranyag egészét közösen létrehozó rendőrségi, ügyészségi és bírósági szervek egyaránt értékelhetetlenül alacsony szellemi szinten álltak, vagy abszurd vígjátékot adtak elő. Egyik sem valószínű, így pedig hasztalan Horváth Miklós – kétségkívül nem csekély – erőfeszítése. A forrásokat persze én is megbízhatóbbaknak tartanám, ha az ENSZ Különbizottsághoz hasonló

független testület végezte volna el a teljes körű vizsgálatot.

A Sziklai-ügyben a fentiek a legfontosabb szempontok, amelyeket értékelni kell. Nem lényegtelen azonban a szóbeszédek és a hivatalos közlések közötti „átjárás”. „Eörsinek” ellentmondva jelzem, hogy az országos közhangulatot nem a budakeszi lakosok által keltett mítosz, hanem a hivatalos baltáskézigránátos változat uralta” – írja a bírálóm.²⁴ A professzor figyelmét elkerülte az a forrás, amely igazolja, hogy már a tragédia után néhány nappal is arról beszéltek, hogy Sziklai megölte az apósát.²⁵

Ennél súlyosabb probléma, hogy a professzor elhallgatja, hogy mit takar a „hivatalos baltáskézigránátos változat” kifejezés. Ez csak a forradalom leverése utáni időszakban szerepel – ám más tartalommal, mint a Sziklai-mítosz. Eszerint ugyanis Kiss Lajost nem Sziklai, hanem a „banditák” verték agyon baltával.²⁶ Vagyis a professzor megint bakot lő: ilyen „baltáskézigránátos változat” természetesen nem létezett a budakeszi lakosok által elterjesztett legendákban.

Másfelől, a hivatalos közlés 1957 augusztusában alapvetően változott, ebben hangsúlyozták, amit korábban nem, miszerint „megdőlt

¹⁹ Kelemen Endre tárgyalási tanúvallomása (1957. 10. 04.). Uo.

²⁰ Földes Vilmos és Budvári Róbert tárgyalási tanúvallomása (1957. 10. 04.). Uo.

²¹ Horváth i. m. 2022, 125.

²² Az 1956 utáni perekkel kapcsolatosan az álláspontomat lásd: Eörsi László: „Irgalomnak helye nincs”. Budapest, Kossuth, 2021.

²³ Zinner Tibor személyes közlése, 2023. Hasonló információkat már régebben is kaptam Zinnertől.

²⁴ Horváth i. m. 2022, 121. Horváth a 14. lábjegyzetében tíz forrást, 13 oldalt jelöl meg bizonyítékként, ám ezekben három hivatkozásra kívül szó sincs a „hivatalos baltáskézigránátos változatról”. Íme, az értelmetlenül feltüntetett források: *Ellenforradalmi erő a magyar októberi eseményekben. Fehér könyvek II–III.* Budapest, Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa Tájékoztatási Hivatala, é. n., II., 147–148., III. 137., 140.; Megjelent a Fehér Könyv második füzetében. *Népszabadság*, 1957. 02. 03. 12.; Kende István: A barbárság számtana. *Népszabadság*, 1957. 09. 18. 5.; A néphadsereg mindig és mindenhol szilárd és hűséges védelmezője lesz a nép ügyének. Ünnepség és díszelőadás a néphadsereg napja alkalmából. *Népszabadság*, 1957. 09. 29. 2.; Sziklai Sándor: A tűzkeresztség. *Népszabadság*, 1957. 11. 05. 4.; Münnich Ferenc elvtárs megnyitó beszéde [az MSZMP VII. kongresszusán]. *Népszabadság*, 1959. 12. 01. 2.; A Pest megyei ellenforradalom rémtetteiről s az ügyészségek feladatairól számolt be a megyei ügyész. *Népakarat*, 1956. 12. 24. 5.; Fordulat a budakeszi terroristák bűnperében. *Népakarat*, 1957. 08. 22. 8.; A budakeszi ellenforradalmárok bűnügyének tárgyalása. *Kisalföld*, 1957. 08. 22. 4.

²⁵ Az eset a temetőben történt, Varjaskiné nem merte kiigazítani a tévedést, nehogy kiderüljön: ő is a házban tartózkodott. *Varjaski Milánné tárgyalási tanúvallomása* (1957. 08. 17.). BFL XXV. 4. a. 1990/1957.

²⁶ Az ellenforradalom rémtette Budakeszin. *Népszabadság*, 1956. 12. 05. 5.; Az ellenforradalom rémtettei Budakeszin. Banditátámadással gyilkolták meg Sziklai Sándor és Kiss Tamás elvtársat, a munkásmozgalom két régi harcosát. *Dunántúli Napló*, 1956. 12. 06. 3.; *Fehér könyv i. m. I. 27., II. 148.* A *Munkásör* még tizenhat évvel később sem tudott lemondani erről a verzióról. Sziklai Sándor, 1895–1956. *Munkásör*, 1972/1, 32.

az a feltevés”, hogy Sziklai Sándor öngyilkosságot követett el, miközben ezt nagy valószínűséggel Kiss Lajosról állapították meg.²⁷ Később pedig letagadták Kiss Lajos öngyilkosságát, őt is az „ellenforradalmárok” elleni harc hőisének próbálták feltüntetni.²⁸

A hivatalos közlések változásai bizonytalanságot sugallnak, s ez is szintén erősen cáfolja az előre megszervezett koncepciók per legendáját. (Természetesen a kádárista sajtó is valótlanságokat terjesztett a történetről,²⁹ ez azonban nem tartozik a jelenlegi tárgykörünkhöz.)

A további – aprólékos – részletekre vonatkozó bírálatokra nem térek ki, mivel meggyőződésem, hogy az olvasók – pláne, akik nem is tanulmányozták a Sziklai-ügy forrásait – nem tudják követni. Másfelől, hiányzik ehhez a kellő motiváció is: ha még a legenda legavatottabb bajnokai (dr. Horváth Miklós és Speck István³⁰) is totálisan tehetetlenek az alapvető bizonyítékokkal szemben, akkor minek huszadrendű problémákon rágódní? Ráadásul, a céltalan időpocséklás esélyének rátája is túlságosan magas, hiszen – ahogy a 24. lábjegyzetemből kitetszik – a professzor rosszul vagy a szöveghez szervesen adja meg a forrásait.

Így hát, csupán két általános jellegű bírálatra térek még ki. A professzor helyteleníti, hogy a levéltári források oldalszámának feltüntetését mellőzve közléseim alig ellenőrizhetők, mivel „a kutató – ha vállalja erre – nem tehet mást, mint a hivatkozott szövegrészeket – ebben az ügyben az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában lévőket is ideszámítva – kb. 3000 oldalnyi iratot átlapozva keresi meg.”³¹ Horváth azonban csacsiságot állít, ugyanis bár az oldalszámokat valóban nem közlöm, a források egyéb adatait (nevet, dátumot stb.) feltüntettem, azok alapján nem nehéz megtalálni a keresett dokumentumot. Ezzel természetesen a legkevesbé sem állítom azt, hogy nem követelek el hibákat.

Egy másik dörgedelme szerint, miközben „másokat az igazságtevők határozottságával” felelősségre vonom, addig az „életről és halálról korábban kinyilvánított értékeléssel való szembenézést” elmulasztom.³² Ezzel csak az a probléma, hogy a professzor állításának épp az ellenkezője igaz; rendre beírom a köteteimbe, ha hibáimat észreveszem, vagy ha megváltoztatom a korábbi véleményemet.

A SZEMÉLYES JELLEGŰ FELVETÉSEK

„Eörsi” határozott szándékát és küldetészerű elhivatottságát az igazságtevésre azzal is demonstrálta, hogy már nemcsak a forradalom célkitűzéseit és történetét végletesen meghamisító »pártállami vezetők és udvaroncok« ellen, hanem a „jobboldali, illetve szélsőjobboldali pártok által politikai célból szított koholmányok ellen is folytatja a küzdelmet.”³³ Ez a professzor legtényszerűbb, legtalálhatóbb megállapítása. Valóban küldetésnek érzem, hogy véleményemet – még ha a legeléesebben ellenkezik az aktuális konvenciókkal – hangoztassam.

Ebben (is³⁴) élesen különbözünk egymástól, a professzor rendkívül ügyesen lavírozik, a damaszkuszi úton különösen rutinosan tájékozódik (ugyanez megkapó a szerzőtársában, Györkei Jenőben is, akivel együtt jeleskedett a Sziklai-mítosz békefrontján).³⁵

A professzor nagy taktikai fegyelemről tett tanúbizonyságot a Tóth Ilona-ügyben.³⁶ Adódik azonban más példa is: műveiben³⁷ feltűn-teti a „nagykovácsi csatát”,³⁸ noha mint a hadtudomány kandidátusa,

²⁷ Fordulat a budakeszi terroristák bűnperében, *Népakarat*, 1957. 08. 22. 8.; A budakeszi ellenforradalmárok bűnyügyének tárgyalása *Kisalföld*, 1957. 08. 22. 4. A hivatalos sajtó korábban sosem tett említést arról, hogy Sziklai öngyilkos lett volna.

²⁸ Hunyadi Károly: *A munkás-paraszt hatalom védelmében*. Budapest, Zrínyi, 1981, 225.; Hollós Ervin: *Kik voltak, mit akartak?* Budapest, Kossuth, 1967, 84. Mindez alátámasztja az eddigi álláspontomat: az 1956 utáni perek alapjaiban nem voltak koncepciók, ám a hatalom rendre hamisan tájékoztatta a társadalmat.

²⁹ Hunyadi i. m. 1981, 225.; Hollós i. m. 1967, 84.; Gerencsér Miklós: Egy forradalmár életútja. Sziklai Sándor emlékére. *Napjaink*, 1967. 11. 01. 3–5.; Imre Gábor: „Lobogó élet”. 90 éve született Sziklai Sándor. *Magyar Hírlap*, 1985. 12. 27. 5.

³⁰ Lásd: Eörsi i. m. 2021, 24–28.

³¹ Horváth i. m. 2022, 126.

³² Uo. 139.

³³ Uo. 120.

³⁴ De olyan apróságokban is, hogy én – vele ellentétben – értesítettem a cikkem megjelenéséről.

³⁵ Eörsi i. m. 2021, 22.

³⁶ Tóth Ilona szigorló orvosnő két forradalmártársával, Gyöngyösi Miklóssal és Gönczi Ferencsel megölte-e az árulónak tűnő Kollár István rakodómunkást (1956. november 18-án a Domokos utcai kiegészítő kórházban)? Mindazok – kivétel nélkül –, akik kisebb-nagyobb mértékben az ügy tanúi voltak, azt erősítik meg, hogy a tragikus esemény megtörtént, főként ezért a Kollár-ügyet tényként elfogadom, míg számos történész mindezek ellenére koholmánynak tartja. Ez a helyzet a Sziklai-ügyben is igen hasonló, csupán mennyiségi különbséggel: a Kollár-ügyet sokkal többen bizonyították, de azért a Sziklai-ügyet is épp elegendő. Amikor az ezzel kapcsolatos viták kulminálódtak (a 2000-es évek első felében), Horváth Miklóssal még teljesen egyetértettünk, ám erről ő a nyilvánosság előtt hallgatott.

³⁷ Ezúttal – az egyszerűség kedvéért – csak a legfontosabb 1956-os tárgyú művére hívom fel a figyelmet: Horváth Miklós: *1956 hadikronikája*. Budapest, Akadémiai, 2003, 423. Később, amikor már a XX. Század Intézet és a Terror Háza Múzeum munkatársa volt – érthető okokból –, a műveimre vonatkozó hivatkozások igen radikálisan csökkentek, bár azok kritizálásától ezidáig tartózkodott.

³⁸ Horváth i. m. 2003, 423.; Horváth – Tulipán i. m. 2006, 77.

nyilván bármelyikünkénél jobban tudja, hogy ez a csata csupán blöff. Igaz, más ide vonatkozó műveiben nem tünteti fel, még cáfolat formájában sem.³⁹

A teljes igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy azért megvan annak a határa, ameddig a professzor hajlandó megalkudni, ahogy ezt a Dózsa/Pruck-ügy bizonyítja.⁴⁰ Azt is készségesen elhiszem neki, hogy beosztottként sem támogatta Schmidt Mária törekvését az 1956-os Intézet szétverésére.⁴¹

Már fentebb utaltam arra, hogy a professzor hatszor is közvetlenül összefüggésbe hozott dr. Kelemen Endrével, a kádárista megtorlások egyik emblemikus figurájával. Pedig nyilván pontosan tudja, hogy a tárgyilagosságra való törekvésem távolról sem jelent semmiféle „elvtársiasságot” a megtorló szervekkel. Horváth Miklóst hasonló kópéskodásért már korábban figyelmeztettem⁴² – a jelek szerint nem kellő eredménnyel. Így még nyomatékosabban kell emlékeztetnem: míg ő az MSZMP irányítása alatt álló Magyar Néphadsereg Kiképzőközpontja politikai osz-

tályának helyettes vezetője volt alezredesi rendfokozattal,⁴³ addig én csak segéd munkát vállaltam, szamizdatot terjesztettem és részt vettem az illegális '56-os megemlékezéseken. (Vajon, ha akkoriban találkoznánk, azt megúszom-e a mostanihoz hasonló baráti dorgálással?) Ráadásul a megtorlás következményeként évekig csonka családban nevelkedtem. Mindezekért javallott, hogy a továbbiakban már ne nagyon kvázi-kommunistázzon.

A másik fő kifogásom a professzor bírálatával, hogy plagizálással vádol – valótlanul.⁴⁴ Azt állítja, hogy az 1956-os Intézet 1996-os kézikönyve III. részének⁴⁵ életrajzait jogtalanul használtam fel a 17 évvel (!) ezelőtti kötetemben,⁴⁶ mivel a kötet alkotói között (4. oldal) én nem szerepelek. Tény, hogy nem tüntettek fel – noha több életrajzot is írtam –, mint ahogy Rainer M. Jánost, Nagy Imre biográfiájának szerzőjét sem.⁴⁷ Ám viszonylag könnyű észrevenni, hogy csak a vidéki adatok összegyűjtőit sorolták fel – elhibázottan.

A professzor ezen túlmenően is valótlan állításokat tesz, ugyanis nem igaz, hogy az általa megírt

életrajzokat⁴⁸ eltulajdonítottam. Ezzel szemben levéltári kutatások alapján dolgoztam, s ez minden levéltár nyilvántartásából kimutatható, tehát Horváth Miklós egyszerűen rágalmoz.⁴⁹

Huszonegy oldalas bírálatát pedig – bármennyire is szeretném – képtelen vagyok komolyan venni. Egyrészt hiteltelen, mivel a korábbi utalásaiban többször is dicsérte munkásságomat.⁵⁰ Másrészt a Sziklai-ügyet eldöntő dokumentumok kezelésében – ahogy láttuk – valószínűtlenül gyenge teljesítményt nyújtott, s ez nem tesz jót presztízisének. Harmadrészt – bár a megjelenése egy évig váratott magára – reflexiójából kiordít a düh, a bosszúvágy és a rosszindulat. (Nem is értem, hogy a higgadtságáról ismert professzor kedélyét miért borzolta fel ennyire a tanulmányom – szándékomon kívül. Ősszel, amikor nagy nyilvánosság előtt legutóbb találkoztunk – nem kis feltűnést keltve – még sokkal kevésbé tudta palástolni indulatát.⁵¹ Márpedig – mint tudjuk – a harag rossz tanácsadó.)

Ámde csüggedésre semmi ok: javítani mindig van lehetőség...

³⁹ Horváth Miklós: *1956 katonai kronológia*. Budapest, Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központ, 1993; Horváth Miklós – Tulipán Éva: *In memoriam 1956*. Budapest, Zrínyi, 2006.

⁴⁰ A 2016-os emlékévkben a Dózsa/Pruck fotó kapcsán szembefordult főnökével, Schmidt Máriával, emiatt távozni kényszerült a Terror Háza Múzeumból és a Kommunizmuskutató Intézetből.

⁴¹ Dr. Horváth Miklós személyes közlése, 2019.

⁴² Eörsi László: *Újra Tóth Ilona. Népszabadság*, 2012. 08. 09. 12.

⁴³ Saját bevallása szerint a rendszerváltás után – élve a lehetőséggel – magához vette a róla szóló aktákat. Pilhál Tamás: Volt politikai tiszt a szakértő Bizku-perben. *Magyar Nemzet*, 2015. 11. 13. 1–2. Lásd még: Kőszeg Ferenc: Berki a Derék tábornok. *Beszélő*, 1990. 08. 25. 18.; Fekete Gy. Attila: Kiemelt múltja van a hadtörténésznek. Az ügyészség kizáratná az eljárásból Horváth Miklós szakértőt, aki politikai tiszt volt a rendszerváltozás előtt. *Népszabadság*, 2015. 11. 16. 7.; Baranya Róbert: Kezdeményezték a szakértő kizárását. Biszku-per: Ellentmondásos nyilatkozataival is szembesítette a fővárosi főügyészség Horváth Miklós egykori politikai tisztet. *Magyar Hírlap*, 2015. 11. 16. 5.; Eleméry Máté: Biszku-per: nem zárják ki az MSZMP-s szakértőt. *Magyar Idők*, 2017. 11. 17. 4. <https://www.magyaridok.hu/belfold/veletlen-volt-salgotarjani-sortuz-153097/> (Utolsó letöltés: 2019. 06. 11.).

⁴⁴ Horváth i. m. 2022, 126.

⁴⁵ *1956 kézikönyve III. Megtorlás és emlékezés*. Szerk. Rainer M. János – Litván György – Hegedüs B. András – Kende Péter. Budapest, 1956-os Intézet, 1996.

⁴⁶ Eörsi László: *1956 mártírjai*. Budapest, Rubicon, 2006.

⁴⁷ Kettőnkön kívül még hiányzik az alkotók sorából Baló A. Péter, Balog Piroska, Fabó Bea, Farkas Attila, Gyenes Pál, Horváth Sándor, Jenei Károly, Jenei Károlyné, Kádár Zsuzsanna, Kresalek Gábor, Tóth Eszter Zsófia. Lásd: Szakolczai Attila: A forradalmat követő megtorlás során kivégeztettekéről. In: *'56 Évkönyv III.*, 1994. Szerk. Bak János – Hegedüs B. András – Litván György – Rainer M. János – S. Varga Katalin. Budapest, 1956-os Intézet, 1994, [237–256.] 237.

⁴⁸ Lásd: Horváth i. m. 2022, 126.

⁴⁹ Egyébiránt 2008 nyarán, az *Élet és Irodalom* hasábjain már lefolytattuk ezt a vitát: Horváth Miklós: Vértanúkról. *Élet és Irodalom*, 2008. 07. 04. 15.; Eörsi László: A vértanúkról még egyszer. *Élet és Irodalom*, 2008. 07. 11. 16.

⁵⁰ Ismét csak a *1956 hadikronikájára* utalok: „Eörsi László a felkelő-szabadságharcos csoportok kutatása terén elért eredményeivel nagy segítségemre volt könyvemnek a »civil« fegyveres erővel foglalkozó részeinek megírásakor.” Horváth i. m. 2003, 14. „Eörsi László barátomnak köszönettel és tisztelettel” – dedikálta a példányomat.

⁵¹ Valószínűleg e felfokozott hevület miatt maradt ki a *Betekintő*ből a reflexiója.